

Domus Magister Johannis. **La transformació d'un espai a Madîna Mayûrqa**

JAUME SERRA I BARCELÓ

Introducció

El Capbreu de Nunyo Sanç publicat per Estanislau de K. Aguiló¹ ha esdevingut en una font documental molt usada a l'hora d'analitzar el procés de colonització de Madîna Mayûrqa. Malgrat les seves mancances i contradiccions, és encara avui en dia una font molt valuosa i és capaç de permetre noves aportacions.

Ja fa temps que es plantejà la possibilitat de què un estudi analític del Capbreu pogués aclarir aspectes fonamentals del pas de la ciutat andalusina a la feudal.² I els primers avenços sobre aquesta investigació han demostrat el seu valor. El problema és que la font no és completa, ja que acaba bruscament. D'altra part, es detecta una gran volatilitat de les propietats i persones de tal manera que, en molt poc temps, un mateix indret pot experimentar variacions substancials. Aquesta és la segona mancança que es desprèn de l'anàlisi de la font.

El comte del Rosselló i els seus representants a l'illa tengueren especial interès en tornar a posar en funcionament totes les estructures econòmiques de la seva porció³ i especialment de la de Madîna Mayûrqa.⁴ Per això, no sols es dedicaren a repartir propietats, sinó que promogueren reformes urbanes de gran envergadura. Un dels espais que experimentarà aquestes reformes va ser l'entorn de l'església de Santa Eulàlia on se situaren les cases majors del notari de Nunyo Sanç, el *Magister Johannis*.

¹ E. de K. AGUILÓ: "Capbreu ordenat l'any 1304 dels establiments i donacions fets per Don Nuno Sanç de la seua porció", *BSAL*, 14, 1913, 209-224, 242-256, 273-285. La cita dels registres en text apareix entre claudadors.

² M. M. RIERA: *Evolució urbana i topografia de Madina Mayûrqa*, Palma, 1993.
C. GARCÍA-DELGADO: *Las raíces de Palma. Los mil primeros años de la construcción de una ciudad. De la colonia romana a la medina musulmana*. Barcelona, 2000.

³ ANTONI MUT CALAFELL; G. ROSSELLÓ BORDOY: *La «Remebrança ...» de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*, Palma de Mallorca, 1993.

R. SOTO I COMPANYY: "La porció de Nunyo Sanç. Repartiment i repoblació de les terres del Sud-est de Mallorca", *Afers*, 18, 1984, 347-366.

⁴ M. BERNAT I ROCA: "Feudalisme i infraestructura artesanal: De Madîna Mayûrqa a Ciutat de Mallorca" (1229-1315)", *BSAL*, 53, 1997, 27-70.

Aquest és un estudi que parteix fonamentalment de la topologia. No és habitual l'aplicació de models matemàtics –a no ser els estadístics– als estudis històrics.⁵ Però els casos en què s'ha realitzat, fins i tot a partir de premisses molt simples, han donat resultats sorprenents. L'estudi d'Àngel Poveda sobre les alqueries andalusines és un bon exemple de la validesa d'aquests plantejaments.⁶

«Magister Johannis»

La interpretació tradicional del procés de colonització de Mallorca al segle XIII ha defensat que una de les raons de la manca de feudalisme a l'illa va ser que cap dels grans magnats de conquesta quedaren a residir-hi i que la noblesa que sorgí amb el temps fou a partir d'aventurers, de persones sense tradició i alcúrnia. Segons va demostrar P. de Montaner, i en contra d'aquestes opinions, aquells que gaudiren de l'estatus de cavallers en el segle XIII no eren desconeguts ni persones sense prestigi. Al contrari, tots ells tenien una posició més o manco rellevant a les terres d'origen.⁷ D'alguna manera es podria fer extensiva aquesta afirmació a altres blocs de població. Un d'aquests personatges va ser el *Magister Johannis* que apareix sovint citat com a element fonamental de la mainada de Nunyo Sanç.

Amb tot, aquest personatge no era cavaller i, per tant no apareix citat mai en la documentació ni com a *milite nostri* o *homini nostri*, per la qual cosa no es pot incloure en aquest grup.⁸ Sí apareix és com a notari del comte de Rosselló, tot i que aviat optà per la via eclesiàstica. A hores d'ara, no hi ha cap dubte que aquest personatge va ser mestre Joan de Verí. El fet de què se'l denominàs *Magister* implica que tenia estudis universitaris ja que el títol, habitualment, sols es donava a metges i juristes.

Per ara, el document que dona més informació del personatge és el seu testament de 1289, ja que les notícies anteriors que es tenen són molt fragmentàries. No sembla que, a més de les propietats urbanes i les situades en el Terme, en rebés d'agràries en els primers moments de la colonització, tot i que arribà a tenir una fortuna considerable. Així, per una venda de 30 de desembre de 1284 d'un hort en el terme de Ciutat, en porció de Gilabert de Cruïlles es sap que prop del camí a Montuïri hi havia l'honor de Mestre Joan, com un dels confrontants.⁹

⁵ Ja fa temps Mikel de Epalza (M. DE EPALZA: "Un modelo operativo de urbanismo musulmán" *Sharq al-Andalus*, 2, Alacant, 1985, 137-152) plantejà un model urbanístic per a la transformació de les ciutats musulmanes en feudals. Aquest model va ser aplicat a Mallorca per: Sonia GUTIÉRREZ LLORET "Elementos del urbanismo de la capital de Mallorca: funcionalidad espacial", *Les Illes Orientals d'Al-Andalus i les seves relacions amb Sharq al-Andalus, Magrib i Europa cristiana, ss. VIII-XIII*, Palma, 1987, 205-224.

⁶ A. POVEDA: "Assaig de construcció d'un model aplicable als assentaments de Mayúrqa", *Afers*, 18, 1994, 281-303.

⁷ P. DE MONTANER: "Els orígens de l'aristocràcia vella mallorquina. Un estat de la qüestió", *Afers* 18, 1994, 405-426.

⁸ P. CATEURA BENNASSER: "Los caballeros en la repoblación señorial de Mallorca", *IV Jornades d'Estudis Històrics Locals: El Regne de Mallorca i el sud francès*, Palma, 1986, 83-90

⁹ R. ROSSELLÓ VAQUER: *La Ciutat de Mallorca en el segle XIII XIII (Documentari)*, Felanitx, 2001, 9.

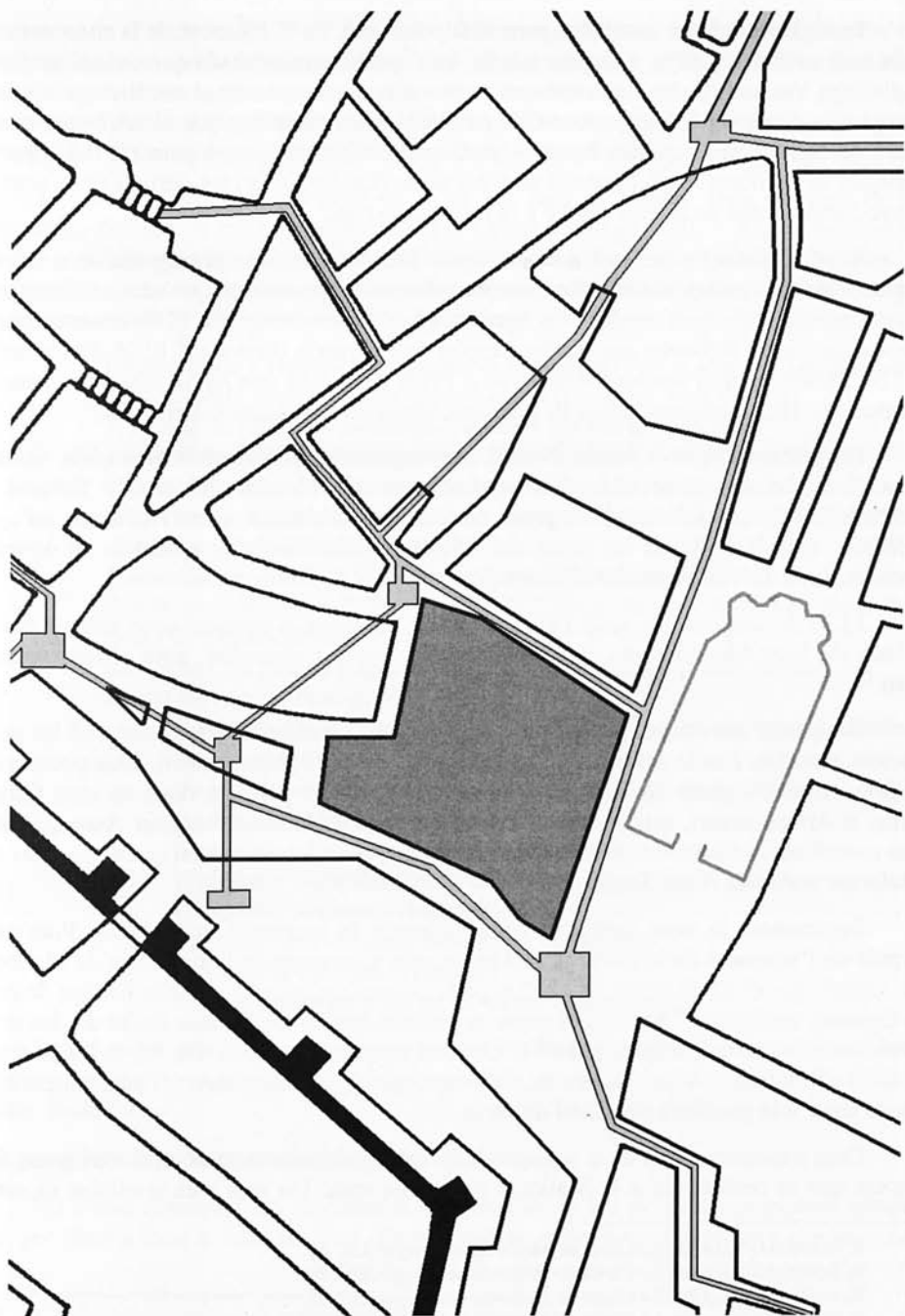

Fig. 1.- Localització de les cases i hort del *Magister Johannes*

Precisament el seu testament permet suposar que, en el moment de la conquesta, no devia tenir més de 20 anys. Existeix, a més, una opinió generalitzada que seria el genercard del llinatge Verí, encara que gairebé mai es cita a la documentació el seu llinatge. La seva nissaga s'iniciaria a partir dels seus fills naturals. Podria semblar que el seu paper com a notari de Nunyo Sanç quedàs esvaït a partir del seu nomenament com un dels primers canonges de Mallorca, però continuà amb les seves funcions fins i tot després de la mort de Nunyo Sanç i el pas de la seva porció a la jurisdicció reial.

S'ha de distingir, per tant, la seva figura de canonge de la primigènia de notari del magnat, i se'l troba exercint aquestes funcions diverses transaccions que tenien a veure amb la seva porció i els seus rendiments agraris. El 6 de novembre de 1241 nomenà com a procurador Garcia Rebooster per vendre l'esplet de l'alqueria Bunyola.¹⁰ El 26 de novembre de 1242, Guillem de Palomera reconegué a Proet de Lleida que havia rebut per mans de Mestre Joan 16,5 quarteres de blat de Floriana, viuda de Berenguer Gatell,¹¹ etc.

Per gestionar la seva porció, Nunyo Sanç organitzà ràpidament la seva cúria, veïnada a les cases del seu notari. Un dels confrontants de l'obrador del sabater Rotland de Cambrils [186], que li concedí el propi comte, era un obrador *quod retinemus ad opus scribanie*, dins la illeta de les cases del *Magister Johannis*. Per ajudar-lo en aquestes funcions, Joan de Verí contractà diverses persones.

El 20 de setembre de 1242 Feliu, notari de Mallorca, li prometé estar amb ell des de la festa de Sant Miquel a un any per servir-lo, vestit i alimentat, amb el corresponent salari.¹²

D'aquesta manera, es pot deduir que, a més de canonge, continuà exercint les seves funcions notariales fins la seva mort. El 14 de febrer de 1270, Mestre Joan, tenia potestat del rei per comprar i quitar els honors de la seva porció, per permuta donà en alou franc a Bernat d'Arters, notari, mig morabatí censal que aquest feia a Berenguer Aurenga sobre unes cases baix la Ciutat de Mallorca.¹³ D'altra part, en el seu testament es cita els *libri mei notularum portionis Nunii Sancii*.

Segurament la seva formació degué afavorir la promoció eclesiàstica. Pocs anys després de l'ocupació de la ciutat ja se'l troba com a canonge de la nova Seu de Mallorca, tota vegada que el 12 de gener de 1240 el papa concedia al primer bisbe la facultat de crear les dignitats capitulars.¹⁴ Serà en el paper eclesiàstic que es troben més dades de les seves actuacions. Poc temps després ja se'l té exercint aquestes funcions. De fet, el 20 de febrer de 1240 el *Magister Johannis*, era un dels canonges que autoritzaven l'establiment d'un tros de terra a la parellada del Camí de Jesús.¹⁵

Com a membre actiu de la societat que s'estava organitzant participà activament dels negocis que es realitzaven a la Mallorca post conquesta. Un dels més rendibles va ser la

¹⁰ R. ROSSELLÓ VAQUER: *La Ciutat de Mallorca en el segle XIII*, 65.

¹¹ R. ROSSELLÓ VAQUER: *La Ciutat de Mallorca en el segle XIII*, 96.

¹² R. ROSSELLÓ VAQUER: *La Ciutat de Mallorca en el segle XIII*, 85.

¹³ R. ROSSELLÓ VAQUER: *La Ciutat de Mallorca en el segle XIII*, 172.

¹⁴ LL PÉREZ I MARTÍNEZ; B. COLL I TOMÀS: *Ramon de Torrelles, primer bisbe de Mallorca*, Mallorca, 1988, Doc 25.

¹⁵ PÉREZ; COLL: *Ramon de Torrelles...*, Doc. 37.

compra-venda d'esclaus. El 29 de juliol de 1256 va vendre, per 65 sous melguresos, una sarraïna blanca al jueu Abraham Limi.¹⁶ El 13 de maig de 1278 va vendre a Maimó Abennono els drets que tenia sobre diversos sarraïns. L'11 de febrer de 1282 amb intervenció d'Arnau Burgues, batle de Mallorca va vendre per 213 sous el sarraí lliure Catim, que li devia aquesta quantitat, a Jaume Belet i Joan Ricart, ...¹⁷

El testament fet el 5 de juny de 1289 per part de Mestre Joan de Verí és ben demostratiu de com es referen solidaritats a la Ciutat del segle XIII.¹⁸ A més de diferents mandes pies deixava 50 s. per a l'obra de l'absis de l'església de Sant Joan de Porreres, fet que, juntament amb altres deixes, indica interessos a la Part Forana. Les altres deixes són ben representatives de la reconstrucció de solidaritats:

La meitat de l'alqueria Semacoma (Comasema?) en el terme d'Orient a més de l'Alqueria en el terme de Santa Eulàlia (Ciutat) a Pere de Verí.

A Nicolava, filla d'en Bonastre, 100 sous per raó de núpcies

A Ferrando de Verí, el seu escuder, 200 sous

Llibertat al seu esclau Pere amb la condició que havia d'aprendre un ofici.

Els llibres i actes de Nunyo Sanç havien d'esser lliurats a coneguda dels marmessors i de Bernat de Verí.

5 morabatins censals i 500 sous a Martí, fill de Gonçal de Verí

Fundà un aniversari a la Seu a honor de l'ànima del rei i de Nunyo Sanç, de la seva i de tots els difunts

Cita el seu fill natural Bernat de Verí com a propietari d'una vinya .

Al seu fill natural Pere de Verí li deixa:

l'alqueria Ojor (Porreres), la vaixella vinària, els sarraïns i sarraïnes, bestiar gros i menut, a més d'un rafal proper

També li dóna les cases situades davant l'església de l'Hospital de Sant Andreu de Palma.

Dos rafals a Portocolom, així com els drets a Felanitx i Porreres

L'alqueria Benisaba (Bunyola)

L'alqueria Maimona (Montuïri)

La meitat de l'alqueria Benimorac (Bunyola)

L'Alqueria Senobra (Porreres)

Dues quarterades prop de les torres Llavaneres.

Degué morir poc temps després, ja que el 16 de març 1292 el rei atorgà a Ramon Adarró, preceptor de la Seu, els rèdits dels beneficis eclesiàstics que rebia l'ardiaca difunt Mestre Joan.¹⁹

Les propietats urbanes de *Magister Johannis*

No s'han conservat els documents de donació de les primeres propietats urbanes fetes per Nunyo Sanç a Joan de Verí. En el Capbreu apareixen citades amb genèrics com

¹⁶ A. SANTAMARÍA: *Ejecutoria del Reino de Mallorca*. Palma, 1990, 145.

¹⁷ SANTAMARÍA: *Ejecutoria ...*: 195.

¹⁸ R. ROSSELLÓ VAQUER: *La Ciutat de Mallorca en el segle XIII*, 181.

¹⁹ R. ROSSELLÓ VAQUER: *El rei en Jaume II de Mallorca i el seu temps (Documentari)*, Felanitx, 9.

domus et hortale i sempre com a confrontants per la qual cosa es pot deduir que les seves cases majors se li concediren amb anterioritat al mes d'agost de 1232. A més d'aquest espai, consta que a la mateixa illa hi havia obradors de la seva propietat i un d'ells molt important, ja que estava reservat com a cùria del comte del Rosselló. A més a més, aquestes cases es trobaven molt prop d'un dels brancals de la síquia tal com es desprèn a de la donació feta a Berenguer de Brossa i B. Capter que es situava *ante cequiam* [105].

Aquest conjunt tenia una localització clara. S'ubicava a la illa que tenia per la seva part est l'església de Santa Eulàlia. Pel sud limitava amb la plaça de Nunyo Sanç on començà a edificar obradors. Aquesta urbanització es realitzava a la part del mur i en el vall de l'Almudaina. D'aquesta manera, l'indret es convertí en un centre de poder que competia amb el del rei, el qual controlava l'espai de l'interior de la murada. El comte planificà tot aquest indret com una falca oposada al poder reial. Hi havia les cases del seu notari i la seva cùria. Pràcticament a l'enfront creà l'Hospital de Sant Andreu que es convertiria, amb el temps, en la seu de la Universitat de la Ciutat i el Regne. A més a més, donà una solar per a què l'ordre de Sant Jordi d'Alfama hi construís les seves cases majors,²⁰ ...

La persona que controlava tots aquests establiments era el *Magister Johannis*, al qual se li feren altres concessions per arrodonir el conjunt. Per exemple, un *pati ad operatorium faciendum* [320] situat *illa nostra platea in qua hedifficamum de novo operatoria que est ante domos vestras*. Poc temps després augmentà amb un altre pati a la *platea domini Nunoniis ante Sancta Eulaliam* [333]. Aquest conjunt, paulatinament, es va fer més complex. El 18 de novembre de 1242 Bernat Olzet, procurador de Ferrer d'Olzet, batle reial, establí a Mestre Joan, canonge de Mallorca, un solar per construir cases o obrador davant l'església de Santa Eulàlia a cens de 2 masmodines d'or fi i bon pes.²¹ A més a més, tendria un obrador situat en el carrer de la Ferreria i un hort a la Vila d'avall.

Aquest hort també va ser donat amb anterioritat a l'agost de 1232 i no es pot situar exactament, però el fet de què alguns dels seus confrontants fossin propietats del bisbe de Barcelona, permeten suposar que es trobava prop de les Drassanes. No va ser aquesta la única propietat del canonge a la Vila d'Avall. El 13 de desembre de 1230 Guillem de Torrella, procurador del bisbe de Girona, donà al mestre Pere i al mestre Joan una casa en el carrer de Sant Jaume.²² Les referències a les propietats del *Magister Johannis* en el Capbreu de Nunyo Sanç són:

DATA	NÚM	PROPIETARI	PROPIETAT	MAGISTER JOHANNIS
Quarto nonas augusti - 1232	[4]	Thome de Donato de Genua	<i>Domos</i>	<i>Juxta ortum magistri johanis</i>

²⁰ J. SERRA I BARCELÓ ; M. BERNAT I ROCA: "L'església del Prat de Sant Jordi segons els apunts de Rafael de Ysasi "Oratorios primitivos de Mallorca", *VIIè Congrés de Patrimoni: El nostre patrimoni cultural: Arquitectura i enginyeria popular a Mallorca*. Palma, 2006, 15- 42.

²¹ R. ROSSELLÓ VAQUER: *La Ciutat de Mallorca en el segle XIII*, 17.

²² LL. PÉREZ MARTÍNEZ: "Corpus Documental Balear. Reinado de Jaime I (I), *Fontes Rerum Balearium*, I, 1977, 49. Doc. 41.

Nonas augusti	[10]	Johanni Cerdano	<i>Domos</i>	<i>Affrontant ab oriente in domibus Magistri Johannis</i>
XIII kalendas septembris	[21]	P. Meler	<i>Operatorium quod habemus juxta plateam Ste. Eulalie</i>	
XI kalendas septembris	[29]	B. de Salas	<i>Domos</i>	<i>Affrontant ab oriente et meridie in domibus Magister Johannis</i>
Quarto decimo kalendas decembris	[61]	B. Duran de Perpiniani	<i>Operatorium ante ecclesiam Beate Eulalie</i>	<i>Affrontat [...] a meridie in domibus Magistri Johannis</i>
	[62]	Gerallo de Baneolis	<i>Operatorium ante ecclesiam Beate Eulalie</i>	<i>Affrontat ab oriente in operatorio Magistri Johannis, a meridie in domibus Magistri Johannis.</i>
Sexto idus decembris	[78]	Pascallo de Jaqua	<i>Operatorium ante ecclesiam Beate Eulalie</i>	<i>Affrontat [...] a meridie in domibus Magistri Johannis notarii nostri.</i>
XV kalendas januarii	[84]	Petro Martello de Terragona	<i>Illum solum et pati quod habemus in Majoricis jn platea juxta Almudinam sicut tenet recta linea de cantono operatorium nostrorum continuorum domibus Magistris Johannis, notari nostri.</i>	
XIV Kalendas januarii	[85]	Domingo de Venegas	<i>Domos et pati eis contimum ante domos Magistri Johannis sicut tenent de stabulo Magistris Johannis recta linea usque ad quantonem operatorium nostrorum domibus Magistris Johannis</i>	
Tertio kalendas februarii	[105]	Bn. De la Broza et B. Capter	<i>Operatorium ante cequiam</i>	<i>Affrontat [...] in domibus Magistri Johannis</i>

Decimo kalendas martii	[112]	Frates Sancti Georgi	<i>Ortum cum mezquida, salvo usufructu Magistri Johannis notaii nostri in eodem orto</i>	
Sexto Idus Madii 1233	[160]	Pontio Ynardo	<i>Domos ultra riuum cum duobus ortalis</i>	<i>Affrontant [...] in orto Magistri Johannis</i>
Quarto Kalendas junii	[172]	Stephano fusteriom homini nostro	<i>Duo operatoria continua [...] ante plaza Ste, Eulalie</i>	<i>Affrontant de duabus partibus in domibus magistri Johannis</i>
Quarto nonas junii	[176]	Johanni Limogga	de <i>Operatorium quod habemus subtus algolfa Magistri Johannis</i>	<i>Affrontat in domibus Magistri Johannis</i>
Tertio idus junii	[186]	Rotlando Cambriils, çabaterio	de <i>Operatorium in placia ante Eccleisam Sancte Eulalie</i>	<i>Affrontat [...] in domibus magistri Johannis</i>
V nonas augusti	[252]	Arnaldo Trompador	<i>Casalicium [ultra riuum ?] juxta ortum Magistri Johanni</i>	<i>Affrontat [...] de duabus partibus in orto Magistri Johannis</i>
IV nonas januarii 1234	[300]	Petrus Ortela	<i>Unum pati ad operatorium faciendum de illa nostra placia qua hedificamus operatoria ante domos Magistri Johannis</i>	
Tertio nonas januarii	[302]	B. Compan	<i>Pati ad operatorium faciendum in illa nostra placia i qua hedificamus d novo operatoria, que est ante domos Magistri Johannis</i>	
XIV kalendas aprilis	[320]	Magistro Johanni	<i>Pati ad operatorium faciendum in illa nostra platea in qua hedificamus de novo operatoria que est ante domos vestras</i>	
Tertio nonas aprilis 1235	[326]	Poncio Calardi	<i>Operatorium [juxta Riariam]</i>	<i>Affrontat [...] in orto Magistri Johannis</i>
	[327]	Hugolí Piza, jenoves	(?)	<i>[Affrontat] ortum Magistri Johannis</i>
IV idus madii	[333]	Magistro Johanni	<i>Unum pati in platea domino Nunonis ante Sanctam Eulaliam</i>	
Novo Kalendas	[367]	Petro de Ezaronda	<i>Operatorium in</i>	<i>Affrontant [...] in</i>

aprilis 1239			<i>sabateria</i>	<i>tenedone Magistri Johannis</i>
Septimo decimo kalendas augusti 1237	[374]	<i>Militibus et probis hominibus Maioricarum</i>	<i>Illam placiam quam habemus circa Ecclesiam Sancte Eulalie ante domos magistri Johannis</i>	
1239	[422]		<i>Nuno Sancii damus licenciam et pose tibi Ferrario de Olzeto quod loco et nomine nostri possus esconcatere (?) Magisto Johanni unam mazememotinam quan ipse donat de domibus quas compravit de Bn. De Salas et uxore sua Maria</i>	

Metodologia

Des de les primeres lectures del Capbreu de Nunyo Sanç s'havia deduït la possibilitat de poder reconstruir bona part de la seva porció. Això era possible gràcies a la pròpia naturalesa de les concessions que segueixen un formulari repetitiu fins a cert punt:

1. S'indica en primer lloc la forma de la concessió: *damus... ad omnes tuas voluntates, damus et establimus, in feudum, ...*²³
2. El nom del receptor o receptors. No és excepcional que es tracti d'un home amb la seva esposa.
3. La propietat lliurada: *Domos, Paria Domorum, Operatorium,...*
4. Els seus límits seguint els punts cardinals a partir de l'Est i acabant en el Nord.
5. Les condicions de l'establiment. Normalment, si era en alou franc, *in feudum*, així com el reconeixement de la jurisdicció senyorial i en particular disposant que de manera visible hi figuràs el *signum perole* o escut de Nunyo Sanç.²⁴

Si se té en compte que el Capbreu de Nunyo Sanç dona l'orientació i els límits de cada establiment, és fàcil deduir que bona part de les propietats poden encaixar. Per aquest motiu, s'ha optat per un mòdul quadrat que no respon precisament al que es coneix dels solars medievals, però que resulta el més operatiu. Per poder fer l'estudi, es confeccionà una base de dades que permetés una consulta ràpida tant de propietats com de propietaris i confrontants. Malgrat tot, el mètode de treball té alguns inconvenients que cal considerar:

²³ J. PORTELLA I COMAS: "Les baronies i cavalleries de Mallorca dels segles XIII i XIV. *In feudum ad consuetudinem Barchinone*", *Afers*, 18, 1994, 427-442.

²⁴ Les condicions senyorials solien consistir en no reconèixer altre senyor a no ser el comte, sotmetre's als drets dominicals, usar l'escrivania del senyor i situar de manera ben visible l'escut del comte. En el cas de la donació feta a Guillerma, vidua de Pere de Sangossa [371] s'especificava que *super hostio, signum perole*.

1. Pel que fa a l'orientació s'ha de fer constar que cal definir-la de manera relativa. S'ha pogut deduir que els escrivans feien el mateix que la majoria de mallorquins actuals: considerar que la Serra de Tramuntana marca el Nord. Com de fet, aquesta orientació és incorrecta es donen desviacions pou notables que prop de Santa Eulàlia superen els 46°.
2. L'orientació explícita desapareix a partir del registre [88]. Malgrat tot, es conservà la tendència ja esmentada de llistar-la, fet que s'ha pogut confirmar amb la majoria de mòduls urbans que s'han pogut reconstruir.
3. Com ja s'ha dit, el document s'interromp bruscament per la qual cosa no és possible completar tota la porció ni tan sols amb altres fonts paral·leles. Malgrat tot, es poden reconstruir grans fragments urbans que permeten tenir una idea prou aproximada de la Ciutat i les seves transformacions. Poques vegades es poden reconstruir illetes senceres, sinó fragments que s'han denominat com a mòduls urbans.
4. També s'ha de tenir en compte que es detecta una gran volubilitat de la propietat. En poc temps, una mateixa donació podia passar per diverses mans, cosa que sovint dificulta el seguiment i l'anàlisi d'un determinat espai.

El present estudi és topològic i no topogràfic. El que representa és un model de relació d'espais i mòduls urbans sense tenir en compte ni la seva vertadera forma ni el seu tamany. S'ha optat per una unitat en forma de quadrat per ser la més operativa, com ja s'ha comentat, ja que la majoria de donacions tenen 4 confrontants. Malgrat tot, s'ha de ser conscient que aquest mòdul no pot representar el solar del segle XIII. S'ha pogut constatar que el solar medieval era rectangular de façana estreta (habitualment menys de 5 metres), però de molta fondària.

Aquest solar es detecta clarament en els plànols antics de Ciutat, especialment en aquells que reproduïxen d'una manera més o manco exacta els confrontants de les propietats en el segle XIX, abans de les grans reformes urbanes. S'han usat especialment el del Canonge Garau de 1644 i el *Plan de Stadt Palma* de A. Brockhaus, publicat a Leipzig el 1882; aquest darrer és un dels primers que indica les conduccions de síquies i clavegueres.

Aquests plànols també són fonamentals per a la localització i el resseguiment de la síquia, ja que el seu traçat és capital per poder situar exactament els diversos mòduls urbans. L'estudi d'aquests plànols s'ha completat amb l'anàlisi dels còdexs Llagostera i Sagarriga²⁵ a més d'alguns estudis sobre aquestes fons documentals, el traçat urbà de les síquies i la seva gestió.²⁶

Els signes usats en les reconstruccions dels mòduls urbans són:

²⁵ B. PONS FÀBREGUES: *Colección de documentos referentes al Reino de Mallorca: Códice Llagostera-Códice Sagarriga*. Palma, 1888.

²⁶ REIS FONTANALS JAUMÀ: "El banys de la Ciutat de Mallorca: s. XIII-XIV", *BSAL*, 39, 1983, 511-516.
REIS FONTANALS JAUMÀ: *Un plànol de la sèquia de la vila del segle XIV*, Palma, 1984.

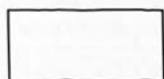
REIS FONTANALS JAUMÀ: "Gestió d'un sistema hidràulic i interferències des d'un poder exterior. El cas de la Sèquia de la Vila (Ciutat de Mallorca) als segles XIII i XIV", *Afers*, 18, 1994, 337-346.

[235]

Número del Registre del Capbreu de Nunyo Sanç

Casa, obrador o propietat de la jurisdicció de Nunyo Sanç

Casa, obrador o propietat d'altra jurisdicció

Signum Perole. Obligació d'exhibir de manera visible l'escut senyorial de Nunyo Sanç

Confrontant segur i orientat

Confrontant hipotètic en relació a la seva orientació

Carrer

Sèquia

In platea Beatae Eulalie

Fins i tot una anàlisi superficial permet deduir com les cases i hortal del *Magister Johannis* es trobaven enfront de la murada de l'Almudaina (*murus veterum*) i al costat de l'església de Santa Eulàlia. Tal i com s'ha dit, aquest indret conformava el nucli del poder del comte de Nunyo Sanç en aspectes jurisdiccionals i econòmics. El problema era que tot un conjunt d'espais buits –bé considerats directament places, bé patis o solars – es convertiren aviat en un focus de conflictes amb el monarca.

La distribució d'establiments relacionats en el Capbreu de Nunyo Sanç amb l'església o la plaça de Santa Eulàlia seria la següent:

DATA	NÚM	PROPIETARI	PROPIETAT	LOCALITZACIO
XIII kalendas septembris	[21]	P. Meler	<i>Operatorium</i>	<i>Juxta plateam Ste. Eulalie</i>
Quarto decimo kalendas decembris	[61]	B. Duran de Perpiniani	<i>Operatorium</i>	<i>Ante Ecclesiam Beate Eulalie</i>

	[62]	Geralló de Baneolis	<i>Operatorium</i>	<i>Ante Ecclesiam Beate Eulalie</i>
6º Idus decembris	[78]	Pascallo de Jaqua	<i>Operatorium</i>	<i>Ante Ecclesiam Beate Eulalie</i>
Quarto kalendas junii	[171]	Calvo, homini nostro	<i>Domos cum suo solerio</i>	<i>Ante placiam que est justa Ecclesiam</i>
	[172]	Stephano fusterio, homini nostro	<i>Duo operatoria continua</i>	<i>Ante plaza Ste. Eulalie</i>
Tertio idus junii 1233	[186]	Rotlando de Cambrils, çabaterio	<i>Operatorium</i>	<i>In placia ante Ecclesiam Sancte Eulalie</i>
Pridie kalendas julii	[224]	Johannis Baldric et Guillermo Baldric	<i>Domos</i>	<i>Prope Ecclesiam Sancte Eulalie</i>
Kalendas julii	[226]	Pascallo Corregerio	<i>Pati</i>	<i>In Placia Sante Eulalie</i>
Nonas Februari 1234	[303]	Baldovino Gambert de Marsella	<i>Duas Algorffas</i>	<i>Circa placiam Sancte Eulalie</i>
Tertio Idus Februari	[307]	Comuni et Universitati Civitatis Maioricarum	<i>Total illam placiam</i>	<i>Ante Sanctam Eulaliam</i>
III Idus madii 1235	[333]	Magistro Johanni	<i>Pati</i>	<i>Platea domini Nunoni ante Sanctam Eulaliam</i>
IXº Kalendas aprilis	[354]	Paschali Guasch	<i>Duo operatoria contigua que modo sunt pati</i>	<i>Cum platea Sancte Eulalie</i>

El problema de l'església de Santa Eulàlia

Tots els historiadors que han tractat de l'església de Santa Eulàlia estan d'acord en doler-se de la manca de notícies pel segle XIII. El tema és preocupant per quant es considera la parròquia més antiga de Ciutat i que jugà un important paper en esdeveniments polítics d'aquell període.

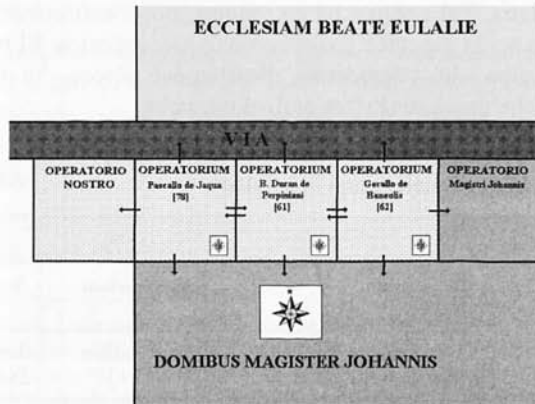

Fig. 2 Ante ecclesiam Sancte Eulalie

Els darrers estudiosos s'han queixat de no poder donar pistes de la construcció de l'edifici i del que hi havia en el seu espai abans de la conquesta de 1229. S'ha de tenir en compte que la fàbrica actual no es pot considerar de la dècada de 1230-1240, sinó bastant posterior.

Malgrat això, consta que ja a 1232 existia una església de Santa Eulàlia en el mateix indret que l'actual. El propi Capbreu de Nunyo Sanç permet esbrinar que no era un edifici tan gran com el present, encara que la seva façana i direcció tendrien fonamentalment la mateixa disposició que la fàbrica gòtica.

La primera donació que en fa referència és la de B. Duran de Perpinyà al qual se li dona un obrador *ante ecclesiam Beate Eulalie* [61], encara que ja el setembre de 1232 l'establiment de P. Meler [21] es trobava *juxta plateam Ste. Eulalie*. L'establiment de B. Duran confrontava amb els obradors de Gerallo de Baneolis [62] i de Pascallo de Jaqua [78]. S'ha de dir que no hi ha dubte de la distribució d'aquests tres obradors, ja que tenen uns confins clars. Emperò val a dir que la orientació no és correcta, ja que l'església estaria al Nord. S'ha pogut comprovar que en aquest indret la derivació de l'orientació supera els 46°, per la qual cosa aquesta deficient orientació del mòdul urbà és coherent (Fig. 2)

Val a dir que cap altra establiment de Nunyo Sanç es trobava físicament davant l'església. Ni els obradors de Stefano Fusterio [172], ni el de Rotlando de Cambrils [186] que es localitzaven ja a la plaça i, per tant, al sud dels anteriors. Pel nord, es té sols l'obrador de P. Meler [21] del qual només es diu que es troba prop de la plaça (Fig. 4)

Suposant un terme mig de tres metres de façana, es pot inferir que el màxim que podia tenir en aquells moments la paret est seria de poc més de 15 metres. Tot i tractar-se d'un edifici no molt gran, sí que ho devia ser per una ciutat andalusina. A 1232 és molt difícil que s'hagués bastit a la ciutat un edifici religiós, malgrat ser tan simple com les denominades esglésies de repoblació. Es pot suposar, per tant que es tractaria d'un edifici pre-existent.

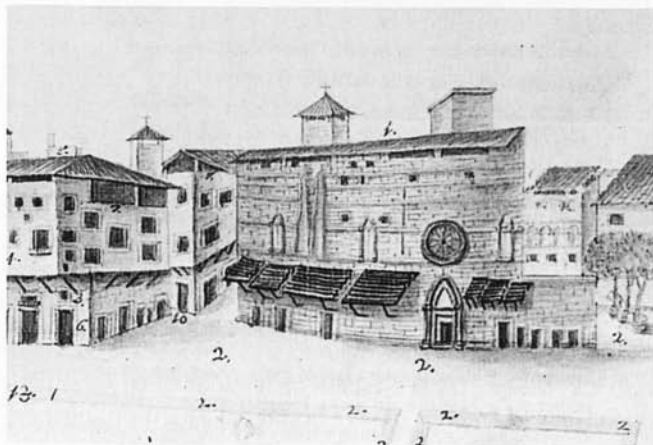

Fig. 3: L'església i carrer de Santa Eulàlia a partir del dibuix de 1778 – 1779
Calle de estirpe hebraica de Palma

La tradició vol que totes les esglésies mallorquines antigues fossin originalment mesquites consagrades.²⁷ Emperò, en el cas de Ciutat, això sols passà realment amb dues, la Catedral i Sant Miquel. El problema és que aviat es bastiren les esglésies. En algunes ocasions per part dels magnats, cas de Sant Bartomeu o del Sepulcre; altres a iniciativa del rei o d'autoritats religioses. La velocitat en què es consagraren determinades construccions fa pensar que el que es va fer va ser adaptar diversos espais de certa rellevància. El problema és que actualment no es possible saber de quin tipus es tractarien. Aquest, segurament, és el cas de la primitiva Santa Eulàlia.

La plaça de Santa Eulàlia

Tal i com es pot deduir de diversos estudis sobre Ciutat de Mallorca en temps de la conquesta de 1229 i dels primers anys de la colonització el recinte emmurallat de l'Almudaina deixava una àmplia reserva urbana integrada per un vall i una barbacana, espai que fou repartit tant pel rei com per Nunyo Sanç.²⁸

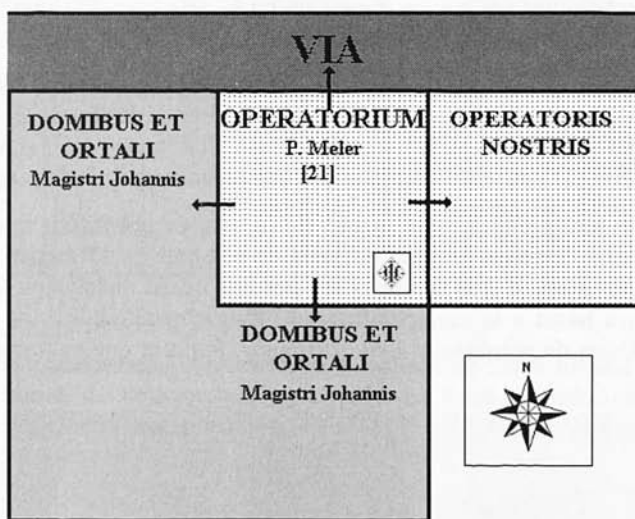

Fig. 4: L'obrador de Pere Meler

En principi, aquest gran espai que ocuparia les actuals places de Santa Eulàlia, Cort, carrer Cadena i bona part del carrer Reial formaven una unitat (Fig. 1) El problema va ser que aviat es compartimentà en diverses places a conseqüència dels establiments. Per a Nunyo Sanç era un lloc idoni tant per construir-hi obradors ex-novo com per situar-hi establiments capitals de la seva jurisdicció.

En la donació a P. Meler [21] ja s'establí un obrador situat *juxta plateam Ste. Eulalie* que confrontava, precisament amb les cases i hortal del *Magister Johannis* per l'oest (Fig.

²⁷ R. SOTO COMANY: "Mesquites urbanes i mesquites rurals a Mayûrqa: estudi documental i problemes d'interpretació", *BSAL*, 37, 1979, 113-135.

²⁸ B. PASCUAL: "Antigüedad de la plaza de Santa Eulalia", *BSAL*, VII, 1898, 307-308.

4). A partir d'aquí les concessions augmentaren, tant d'obradors com de solars per construir-ne. El problema és que la sèrie no és prou completa per formular una hipòtesi mínimament fiable que permeti realitzar una reconstrucció de l'espai que quedà ràpidament modificat.

Paral·lelament a Nunyo Sanç, el rei Jaume I també realitzava establiments a la mateixa plaça. El 18 de novembre de 1242 Bernat d'Olzet establí a Pere de Montsolíu un solar obrador davant l'església de Santa Eulàlia que tenia en nom del rei d'Aragó i el mateix ho va fer a Mestre Joan, canonge de Mallorca –el nostre *Magister Johannis*– amb un solar per construir cases o obrador davant l'església de Santa Eulàlia a cens de 2 masmodines d'or fi i bon pes.²⁹

Aviat sorgiren les tensions entre el rei Jaume I, altres magnats i Nunyo Sanç ja que, segons el monarca, el seu parent distribuïa solars que eren jurisdicció reial. D'altra banda, Gastó de Bearn i altres senyors hi tenien propietats o les tenien en els seus confrontants. A més a més, es generà una gran volatilitat en la transmissió de les concessions, fet que dificultava encara més el panorama. Un bon exemple en pot ser el cas de la donació feta als germans Guillem i Joan Baldric [224].³⁰ Se'ls concedí unes cases *prope Ecclesiam Sancte Eulalie* que confrontaven amb dos carrers i amb les cases d'Hug Rotlan. El 6 de febrer de 1243 Guillem Baldric i esposa Elisenda amb Joan Baldric i muller Ramona varen vendre a Pere de Llaneres les cases que confrontaven amb les que foren d'Hug Rotland, per tant segurament les anteriors.³¹

El panorama és semblant amb altres magnats. El 26 de novembre de 1242 Berenguer, corredor, i el seu fill Arnau varen fer donació entre vius a Pere Fuster, el seu gendre i muller Maria, sa filla, de la meitat de les cases que tenien a Ciutat de Mallorca, sots domini de Pere Espaeer, en la porció que fou dels jaquesos Tomàs i Guillem de Sant Climent, i ara era de Ramon Clergue, el qual comprà aquesta porció. Confrontaven amb la plaça de Santa Eulàlia, cases de Guillem Morey i cases de Mateu de Cella.³² Existeixen altres exemples que expliquen com els voltats de la plaça de Santa Eulàlia varen ser sotmesos a una ràpida ocupació i transformació:

- El 3 de juny de 1242 Ferrer Bonafé establí a Joan Costa, sabater, un obrador a la plaça de Santa Eulàlia confrontant amb l'obrador de Pere de Barcelona, tengut per Gastó de Bearn honor de Pelai Uniç i obrador de Bernat Brossa,³³ tengut per Gastó de Bearn.³⁴ El 21 d'octubre de 1242 Pere de Barcelona i la seva muller Bonaynas establiren a Pere de Miralles un obrador que havien adquirit a Gastó de Bearn, davant l'església de Santa

²⁹ R. ROSSELLÓ VAQUER: *La Ciutat de Mallorca en el segle XIII*, 17.

³⁰ A més a més es concedí a Joan Baldric i *Raymundi Stephani* (Ramon Esteve) unes cases que apareixen com a confrontants a la donació a Ponç Carvelar [250] prop de l'alfòndec de B. Sopardi i el del propi Nunyo Sanç.

³¹ R. ROSSELLÓ VAQUER: *La Ciutat de Mallorca en el segle XIII*, 18.

³² R. ROSSELLÓ VAQUER: *La Ciutat de Mallorca en el segle XIII*, 96.

³³ Bernat de Brossa apareix diverses vegades en el Capbreu de Nunyo Sanç. El desembre de 1232 se li concedí unes cases prop de la siquia [65 bis] i el febrer un obrador *ante cequiam* [105].

³⁴ R. ROSSELLÓ VAQUER: *La Ciutat de Mallorca en el segle XIII*, 73.

Eulàlia de la Ciutat de Mallorca. Confrontava amb un obrador de Joan Costa, hort de Pelai Uniç i obrador de Pere de Montfullà.³⁵

- El 2 de desembre de 1242 Ramon de Ruvira, clergue, va absoldre i definir Esteva Fuster aquell obrador que va adquirir a Berenguera, filla de Berenguer Carbonell de Senaluz davant la Plaça de Santa Eulàlia a la porció de Nunyo Sanç.³⁶
- El maig de 1271 Pere de Caldes concedí llicència semblant a Sanxo de Madretes per edificar 2 arcs davant les cases que tenia prop del cementeri de Santa Eulàlia.³⁷
- El 28 d'agost de 1283, el sabater Guillem Marquès va vendre al seu nebot Guillem Marquès la meitat d'un obrador situat davant l'església de Santa Eulàlia que va ser adquirit a mestre Joan, canonge. Confrontava amb la tinença de Domingo Pintor.³⁸

No va ser fins el 15 de juliol de 1232 que Jaume I i el comte del Rosselló arribaren a un compromís que fixava els límits de les dues jurisdiccions. El rei reconeixia que

*in placia illa Ste. Eulalie, in qua operatoria noviter fuerunt hedificata infra menia civitatis Maioricarum, el seu parent tenia partem vobis divisam et cognitam per Bernardum de Ampuriis et Iohannem Nunis eo tempore civitatis et Regni Maioricarum divisores. La seva part dividia per angulum interiorem illius turris maioris que est in angulo Almudaine versus partem meridiei, que turris est continua cum honore Petri Martelli, et it recta linea per placiam usque ad scalam illarum domorum que fuerunt filie Abuhaczag, super quam scalam est signus crucis infixum, ad portionem vel partem vestram apertius dividendam. Emperò, a més, el rei li donava totam illam nostram partem supradictam, videlicet placiam et operatoria ibi in ea noviter hedificata super quibus erat contentio inter nos et vos mota*³⁹.

La tradició vol que la denominada Creu de Nunyo Sanç que, fins el segle XIX, va estar situada a la Plaça de Santa Eulàlia marcàs el punt de diferenciació de les dues porcions.⁴⁰

³⁵ R. ROSSELLÓ VAQUER: *La Ciutat de Mallorca en el segle XIII*, 90.

³⁶ R. ROSSELLÓ VAQUER: *La Ciutat de Mallorca en el segle XIII*, 97.

³⁷ R. ROSSELLÓ VAQUER: *La Ciutat de Mallorca després de la conquesta de 1229*, Campos, 5

³⁸ R. ROSSELLÓ VAQUER: *La Ciutat de Mallorca després de la conquesta de 1229*, 89.

³⁹ LL. PÉREZ MARTÍNEZ: "Corpus Documental Balear (II). Reinado de Jaime I", *FRB* II-1, 1978, Doc. 121, 13-14.

⁴⁰ R. de YSASI: *Palma de antaño a través de un cristal*, Palma, 1988, 13-14.

Fig. 5: La creu de Nunyo Sanç segons R. de Ysasi

La reconstrucció de l'espai

Com s'ha dit, no apareix en el Capbreu de Nunyo Sanç la concessió de les cases del *Magister Johannis*, per la qual cosa s'ha de considerar que es produí abans de 1232. La seva primera menció data de les nones d'agost d'aquell any en la donació d'unes cases fetes a Joan Cerdà [10]. Malauradament, els confrontants no permeten resseguir aquest mòdul urbà. Igualment passa amb l'establiment d'un obrador fet a P. Meler i la seva esposa Maria [21]. En aquest cas, tot i que els confrontants impedeixen una reconstrucció del mòdul, ja dona més notícies. En primer lloc, consta que l'obrador es trobava *juxta plateam Ste. Eulalie* i afrontava tant pel sud com per l'est amb cases i hort del *Magister Johannis*. Aquesta situació permet situar hipotèticament aquest espai en direcció al ramal de la sèquia que es dirigia des de la font de la Ferreria a la de la Plaça de Santa Eulàlia (Fig. 1)⁴¹ Precisament aquesta donació permet deduir que les cases del *Magister Johannis* estaven formades a més per un hort (*ortali*), que segurament ocupava l'espai al darrer de les cases.

⁴¹ M. BERNAT I ROCA; J. SERRA I BARCELÓ: *La sèquia d'En Baster (segles XIII – XVIII)*. Palma, 2000.

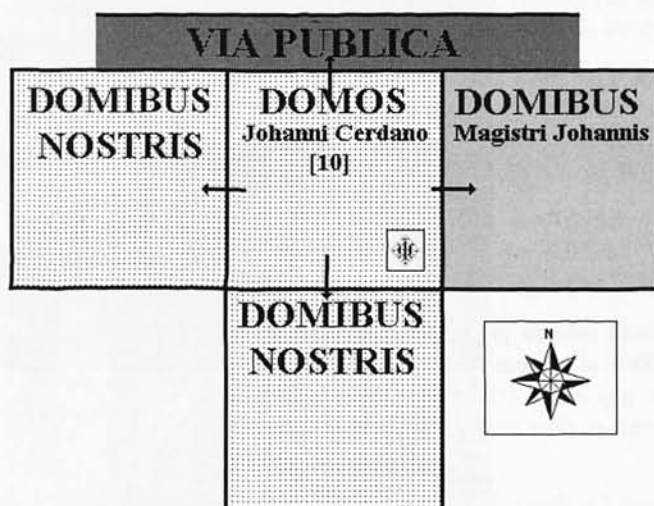

Fig. 6: Les cases de Joan Cerdà

P. Meler és un personatge ben conegut en el Capbreu de Nunyo Sanç no sols per la quantitat de donacions que rebé, sinó per la transcendència d'alguna d'elles. A les calendes de setembre de 1232 rebé unes cases *subtus Almudaynam* [23]. El desembre va rebre *quasdam domos cum calcinariis* a l'adobaria prop de Sa Riera [72].⁴² Poc temps després, el matrimoni rebé dos safareigs continus prop dels banys de Nunyo Sanç,⁴³ tal volta la donació més rellevant per a localitzar-ne d'altres [109]

Una altra donació que permet anar completant la reconstrucció de l'espai són les cases donades a B. de Salas de Bunnola i la seva esposa [29]. Confrontaven per l'est i pel sud amb les del *Magister Johannis*, a l'orient amb un carrer i al nord amb unes cases de Nunyo Sanç. Curiosament el novembre de 1239, el comte Nunyo Sanç donà llicència a Ferrer d'Olzet per redimir una masmodina que havia de fer el *Magister Johannis* per aquestes cases que havia comprat [422]

El carrer de Santa Eulàlia

El conjunt que més informació aporta és la donació feta a B. Duran de Perpinyà [61]. Es tractava d'un obrador situat davant l'església de Santa Eulàlia que confrontava a l'est amb un altre obrador del comte del Rosselló, al sud amb les cases del *Magister Johannis*, a l'oest amb un altre obrador de Nunyo Sanç i al nord amb carrer. D'acord amb aquesta distribució, el carrer ha de ser per força el carrer de Santa Eulàlia.

Es té la sort que el mateix dia es realitzà una altra concessió que completa l'anterior. A Geralló de Balneolis (Garau de Bànyols ?) se li donà un altre obrador situat també davant

⁴² BERNAT: "Feudalisme i infraestructura artesanal...", 27-70.

⁴³ E. DE K. AGUILÓ: "Noticia de algunas mezquitas árabes en tiempos posteriores a la conquista", *BSAL*, IV, 1891, 71-72.

l'església de Santa Eulàlia [62]. Limitava a l'est amb un obrador del *Magister Johannis*, al sud amb les seves cases, a l'oest amb un altre obrador de Nunyo Sanç i al nord amb el carrer.

L'obrador de B. Duran permet a més a més establir un altre confrontant. Es tracta de la donació feta a Pascallo de Jaqua (Pasqual de Jaca) que era també un obrador [78]. Es trobava igualment davant Santa Eulàlia i confrontava a l'est amb el de B. Duran, al sud amb les cases del *Magister Johannis* a l'oest amb un altre obrador de Nunyo Sanç i al nord amb el carrer.

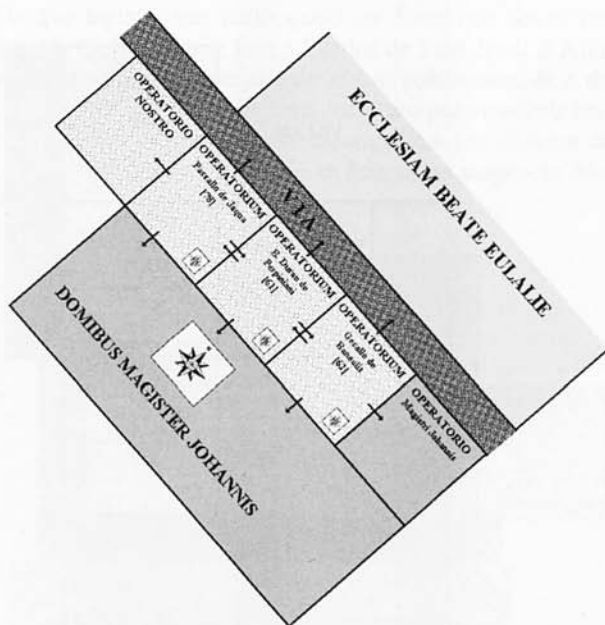

Fig. 7: El carrer de Santa Eulàlia amb l'orientació rectificadada

Aquest conjunt ens presenta el fet de què en el carrer de Santa Eulàlia, just a l'enfront de l'església hi havia obradors i no cases a més de la cúria de Nunyo Sanç. D'aquesta manera es pot suposar que l'entrada a les cases del *Magister Johannis* no es trobava en aquest espai (Fig. 2).

D'altra part, se sap que per ell hi passava un dels ramals de la síquia. El fet de què quan es citen les donacions en aquesta part no se la indiqui, i sí que passi a l'actual carrer de l'Argenteria permet suposar que en aquests moments aquest fragment devia córrer ja per davall terra.⁴⁴

⁴⁴ G. PONS I HOMAR; M. M. RIERA FRAU; G. ROSSELLÓ BORDOY : "Noves *maqabiriyât* trobades a Ciutat", *BSAL*, 49; 1993, 513-515.

In platea juxta Almudainam

Una hipòtesis factible és que la façana principal de les propietats del *Magister Johannis* es trobàs a la plaça que donava a l'Almudaina. Certament aquest espai estava compartit amb altres propietats i la seva importància no devia radicar tant en la façana com en tot el conjunt.

S'ha de tenir en compte que avui en dia existeix una diferenciació entre la Plaça de Santa Eulàlia, el carrer Cadena,⁴⁵ i la Plaça de Cort. Emperò de tot el conjunt documental es desprèn que davant la barbacana de l'Almudaina hi havia un espai buit que els cristians repartiren i començaren a urbanitzar de manera molt ràpida. Els diferents noms que es donaren obeïren més a raons jurisdiccionals i del propi procés de repartiment que a realitats físiques.

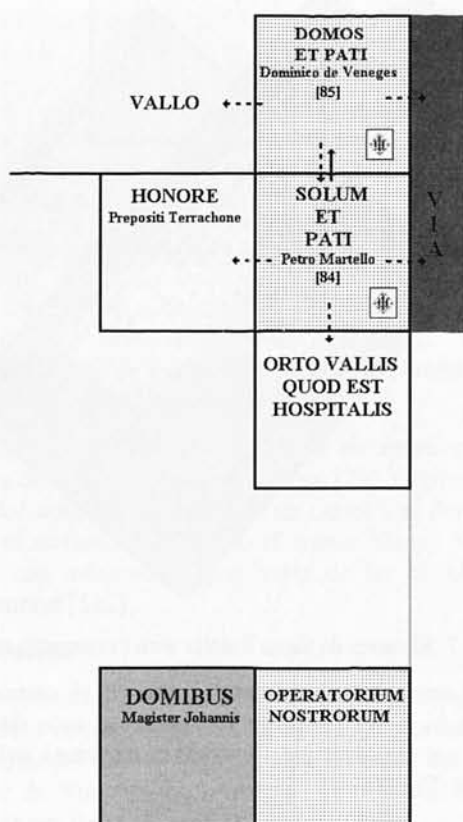

Fig. 8: La donació a Pere Martell

La primera donació que ens documenta aquest espai es la realitzada a Petro Martello de Terragona [84], tal volta el mateix Pere Martell de la Crònica reial. Se li concedí *illum*

⁴⁵ P. de A. PEÑA Y NICOLAU: *Antiguos recintos fortificados de la ciudad de Palma*, Palma, 1956.

solum et pati quod habemus in Majoricis in platea juxta Almudinam sicut tenet recta linea de cantono operatorium nostrorum continuorum domibus Magistris Johannis, notari nostri. Confrontava amb un carrer, amb l'orto vallis quod est hospitalis amb honor del prebost de Tarragona i al nord amb un honor de Nunyo Sanç. Aquest solar es donava amb la condició de construir-hi un edifici indeterminat a canvi de les condicions habituals (Fig. 8).

Possiblement aquest honor de Nunyo Sanç que es trobava al nord de la donació feta a Pere Martell fos el *domos et pati* que es concedí immediatament a Dominico de Venegas [85]. La localització d'aquesta propietat aporta més pistes, ja que es trobava *ante domos Magistri Johannis sicut tenent de stabulo Magistris Johannis recta linea usque ad quantonem operatorium nostrorum domibus Magistris Johannis.*

Sembla factible que aquest orto vallis quod est hospitalis fos el mateix espai que apareix poc temps després en la donació feta a l'ordre de Sant Jordi d'Alfama [112].⁴⁶ Es tractava d'un hort *juxta hospitem et mezquidam eidem continuam*; és a dir, l'hospital de Sant Andreu.⁴⁷ La donació feta a l'ordre de Sant Jordi era per construir les cases majors i una església amb un prevere on sempre es celebrassin oficis per l'ànima del comte i dels seus parents. S'ha de tenir present que la donació es feia *salvo usufructu Magistri Johannis notarii nostro in eodem orto.*

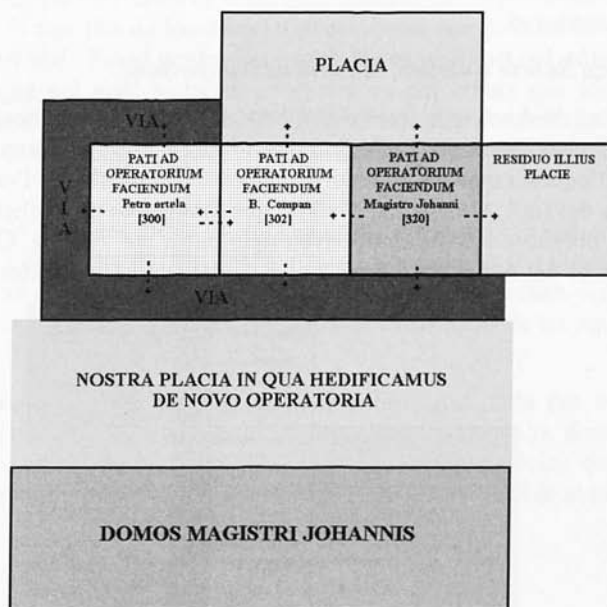

Fig. 9: *In placia qua hedificamus de novo operatoria*

⁴⁶ M. LLINÀS *et alii*: "Excavacions arqueològiques al subsol de la Casa del Socors (Plaça de Sta. Eulàlia, Palma)", *BSAL*, 49, 1993, 51-64.

⁴⁷ DIEGO ZAFORTEZA: *La Ciudad de Mallorca*; IV, 19.

Amb tot, s'ha de considerar que en aquest indret, a més de l'Hospital de Sant Andreu i de les cases de Sant Jordi d'Alfama hi havia un altre hospital, el de Santa Eulàlia. El XIII de les kalendes d'abril de 1234 Ferrer d'Olzet, batle de Nunyo Sanç, donà i establí a Ferrarii Gili, hospitaler de l'hospital de Santa Eulàlia, i a Ferrer d'Osca un obrador situat cap les cases de Pere Martell [321] que afrontaven amb tres carrers i amb la plaça (Fig. 8).

Finalment existeix un conjunt d'establiments que es poden situar de manera genèrica en aquest espai. El problema es que no es troben confrontants clars de tal manera que la distribució s'ha de considerar totalment hipotètica. El primer es un *pati ad operatorium faciendum de illa nostra placia in qua hedificamus operatoria ante domos magistri Johannis*. La donació es va fer al *tertio nonas januarii* de 1234 a *Petro Ortela* [300]. Confrontava amb tres carrers i amb la plaça que es trobava davant l'obrador del *Magister Johannis*.

El mateix dia s'establí un altre pati per construir un obrador a B. Company [302] situat en el mateix indret. Els confrontants eren un carrer, l'obrador de Pere Hortelà i un residu de la plaça *que est retro illam*. Un parell de dies després es concedí al propi *Magister Johannis* un altre pati allà mateix i amb les mateixes condicions [320]. Els límits eren un carrer, el pati de Berenguer Company el que quedava de la plaça i una altra plaça *que est retro illam*. D'aquesta manera, i malgrat les dificultats es pot reconstruir d'una manera prou aproximada aquest espai.

Ante Plaza Sancte Eulalie», la cúria de Nunyo Sanç

Un conjunt de donacions fetes a Stephano Fusterio, *homini nostro*, (Esteve Fuster?) el juny de 1233 clarifiquen prou el cantó que hi havia entre el carrer i la plaça de Santa Eulàlia [172]. D'aquesta manera, es tendria un element prou clar de l'enllaç entre el aquests espais i la plaça davant l'Almudaina. Malgrat que la donació no explicita l'orientació, parla de com els dos obradors veïnats es trobaven *ante plaza ste. Eulalie*. Confrontaven de dues parts amb les cases del *Magister Johannis* amb carrer i un altre obrador de Nunyo Sanç.

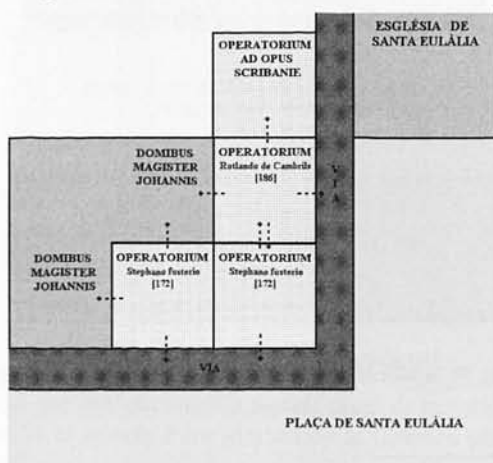

Fig. 10: Localització de la Cúria de Nunyo Sanç

Aquest darrer obrador, situat segurament al nord de la donació anterior, pot ser que fos el mateix que es donà a Rotlando de Cambrils, *çabaterio* [186]. Es trobava també a la plaça situada davant Santa Eulàlia (*in placia ante Ecclesiam sancte Eulalie*) i confrontava amb un carrer (tal vegada, el carrer Santa Eulàlia), l'obrador d'Esteve Fuster, les cases del *Magister Johannis* i, especialment *alio operatorio quod retinemus ad opus escribanie*.

De tot això es pot deduir que l'obrador destinat a l'escribania de Nunyo Sanç no sols estava situat a la mateixa illeta de les cases de *Magister Johannis*, sinó que la seva ubicació era estratègica. D'altra part, sembla que l'entrada principal a aquestes cases es trobaria al costat d'aquests obradors donats a Esteve Fuster, ja que en el mateix indret hi havia l'estable del mestre [85]. Per desgràcia, la font no ens permet resseguir més aquest espai (Fig. 9).

Els costats nord i oest de l'illeta

Si en bona mesura es pot reconstruir amb una certa precisió el conjunt de donacions de la part est de l'illeta que donava al carrer de Santa Eulàlia, els altres són més difícils d'esbrinar. Així, és una hipòtesi molt probable que l'obrador concedit a P. Meler [21] es trobàs a l'actual carrer de Previsió que, significativament, enllaçaria amb la Peixeteria (Fig. 4). S'ha de recordar que, aparentment, la ubicació d'aquest obrador presenta alguns interrogants. En primer lloc, es trobava *juxta plateam Ste. Eulalie*. Emperò en aquest cas s'ha de considerar més una fita de localització general que una proximitat real. De fet, la orientació és clara: pel sud i l'oest confrontava amb les cases i hort del *Magister Johannis*. Si es té en compte que pel nord hi havia un carrer, es pot creure que les propietats del *magister* tenien sortides per més d'un indret. Lligar aquesta donació amb l'obrador de Pasqual de Jaca [78] és hipotètica, però presenta una certa coherència amb la distribució de l'espai.

Un altra donació que sens dubte es trobava en aquest mateix indret eren les cases de Joan Cerdà [10]. Tal i com s'ha dit, els confrontants i l'orientació són clares, especialment el fet de què es trobi un carrer al nord. El fet de que dos dels confrontants corresponguesen a *aliis domibus nostris* indica el moment primerenc de distribució de tot aquest espai (Fig. 6).

D'aquesta manera, la part nord de la illeta estaria integrada per no menys de 5 propietats. Si es té en compte una mitjana de 5 metres lineals de façana, donaria un conjunt aproximat de 25-30 metres, fet que concorda amb les menors notícies que es tenen del costat sud. Això contradiu totalment el panorama urbà que ens ha arribat avui en dia.

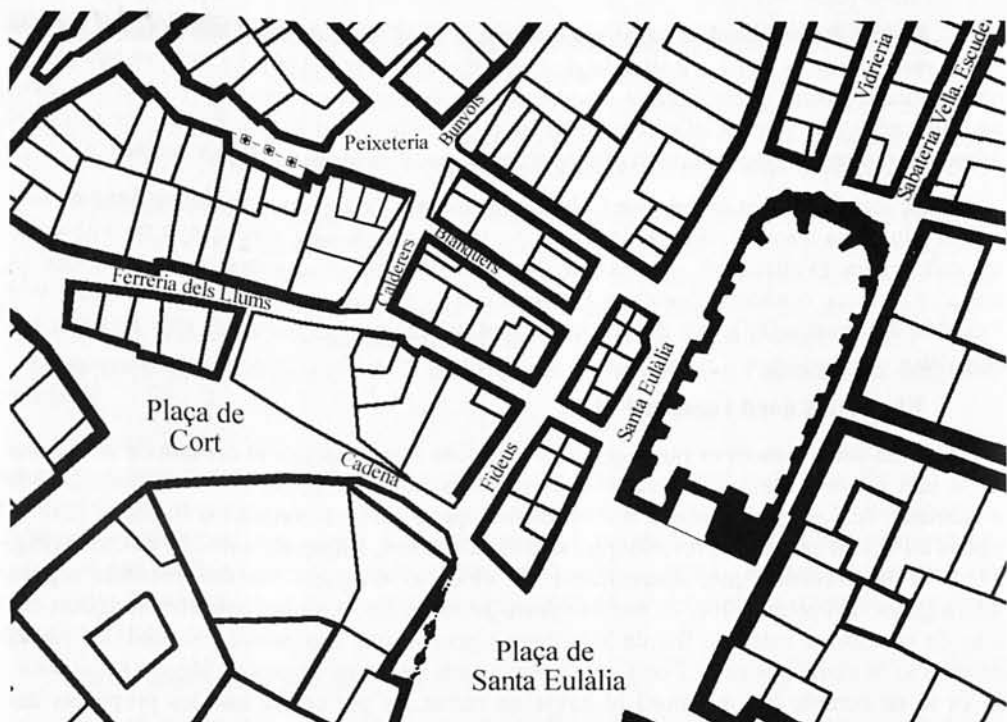

Fig. 11: L'espai urbà de les propietats del Magister Johannes a 1869

Analitzant el plànol del Palma que realitzà P. A. Peña el 1869 l'espai no es correspon (Fig. 10). La presència del carrer dels Fideus provoca dues sèries d'illetes paral·leles al carrer de Santa Eulàlia. La més propera estaria limitada pels carrers Santa Eulàlia, Fideus i Previsió. És molt petita, de tal manera que en el plànol esmentat sols hi apareixen dos solars en el seu costat nord. L'altra, marcada pels carrers Fideus, Previsió i Llums, és un poc major, de tres solars en total, encara que el central és de tamany superior als altres. Aquest panorama també es desprèn de l'anàlisi del costat sud, on els solars que donen al carrer Cadena, no concorden amb el model documental.

El que es desprèn, en conclusió, és que a 1232 no podia existir el carrer Fideus,⁴⁸ ja que les donacions esmentades no hi haguessin cabut per molt petites que fossin. Però, d'altra banda i a partir de la Fig. 2, tampoc podia existir el carrer dels Llums, al manco en el seu trajecte fins l'església de Santa Eulàlia.

⁴⁸ ZAFORTEZA: *La ciudad ...*, III, 295-296, 314.

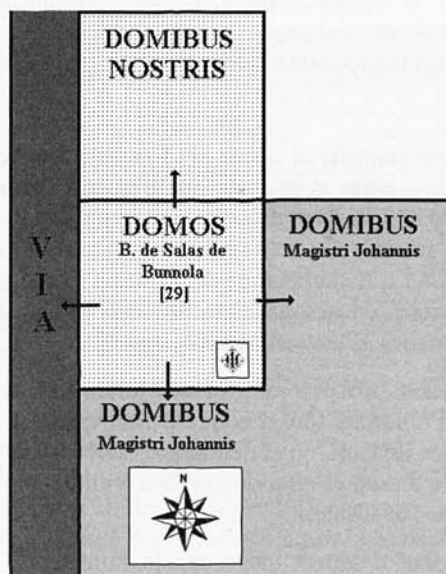

Fig. 12: Les cases de B. de Salas de Bunnola

D'altra part, aquest plànol presenta un panorama urbà del que seria el carrer de la Ferreria dels Llums totalment diferent a tal com ens ha arribat. S'ha de dir que l'obertura del carrer Colom, d'una part, i l'enderrocament de l'ileta de Cort, per altra, modificaren a finals del segle XIX aquest indret. Amb tot, el que es desprèn de l'anàlisi dels mapes antics és que el paisatge urbà anterior a aquestes reformes es trobava molt més proper a la ciutat de 1232 del que haguessim pogut pensar.

De fet, el Capbreu de Nunyo Sant sols permet documentar que en el costat oest d'aquesta ileta hi havia una sola propietat: la de B. Salas de Bunnola i a la seva esposa Maria [29]. Es tractava d'unes cases que confrontaven per l'est i pel sud amb les cases de *Magister Johannis*, a l'oest amb un carrer i per l'est en cases del comte. El fet dels confrontants i que el carrer es trobàs a l'oest, fa suposar si aquest seria el posteriorment conegut com a dels Calderers (Fig. 11)

Altres propietats urbanes

Tal i com s'ha vist, el *Magister Johannis* va rebre de Nunyo Sanç altres propietats urbanes, algunes a la Vila d'avall, *ultra riuum*. Fins i tot, altres magnats n'hi donaren, i ell mateix en va adquirir. Emperò no tengueren la transcendència de les seves cases majors.

L'antiga configuració de la ileta de referència així com l'important paper que tenia el carrer que va ser conegut com a de la Ferreria dels Llums⁴⁹ imposa l'anàlisi d'un conjunt de propietats del *Magister Joahannis*. Propietats que, de fet, no es trobaven de manera clara

⁴⁹ ZAFORTEZA: *La ciudad ...*, III, 285- 295.

a l'espai objecte d'estudi. D'aquesta manera, cobren rellevància una sèrie d'indrets que foren transcendents no sols pel seu paper en la reempra de la producció artesanal de la Ciutat, sinó pels conflictes jurisdiccionals que originaren.

In vico Fabreria

Una de les zones que controlà el comte del Rosselló Nunyo Sanç és el que la pròpia documentació del Capbreu i altres donacions qualifiquen com a *Fabreria*. No hi ha cap dubte de què es tractava de la ferreria andalusina que tornà impulsar Nunyo Sanç empès per la producció de ferro del seu comtat, tota vegada que en els Pirineus hi havia una de les principals zones d'extracció i forja del continent. A més a més, i especialment vinculat amb la guerra i com a pas a altres produccions, es va procurar relançar ràpidament la producció illenca per part, moltes vegades, d'artesans musulmans.⁵⁰

Amb tot, la Fabreria es trobava molt compartimentada. A més de Nunyo Sanç, un dels primers propietaris d'obradors fou el comte d'Empúries. El barri, en el segle XIII es trobava al costat de la Plaça de Cort, en el denominat Carrer de la Ferreria dels Llums, avui en dia desaparegut.⁵¹ També rebé el nom de Ferreria Vella quan es concentraren diversos mestres prop de la Porta de Sant Antoni.⁵²

Un element important d'aquest indret era la Font de la Ferreria, que es trobava situada en la coneguda Plaça de les Copinyes.⁵³ A més de ser un *poador* o font pública, actuava com a distribuïdora dels canons que es dirigien cap a sant Domingo i la zona del Mercat; també es dirigia cap a la Font de Santa Eulàlia que, a la vegada, dugué aigua cap el Call Major i la Calatrava.

La pròpia documentació del Capbreu indica que en aquest indret, que es pot situar exactament a la desapareguda Illeta de Cort, hi havia en època andalusí una mesquita que es coneix com a de la Ferreria.⁵⁴ El fet autènticament important és que, encara en el segle XIX, existia en el subsòl un depòsit o redistribuïdor de l'aigua del qual en queden restes documentals.⁵⁵ Les donacions fetes per Nunyo Sanç en aquest foren:

DATA	NÚM	PROPIETARI	PROPIETAT	LOCALITZACIO
Kalendas decembris	[69]	B. de Yspania de Barchinona	Operatorium	In carrerio Fabrerie
4 ^o Nonas Decembris	[73]	Guillermo Franchet	Operatorium	In carrerio Fabrerie

⁵⁰ M. BERNAT I ROCA: "Feudalismo i infraestructura artesanal. ...", 27-70.

⁵¹ ZAFORTEZA: *La ciudad* ..., III, 292-293.

⁵² En bona part, aquesta duplicació d'espais es va deure a la fragmentació de l'ofici segons les especialitzacions. M. BERNAT I ROCA: "L'Ofici de Ferrers. Algunes referències històriques (S. XIII - XVII)", *BSAL*, 49, 169-216.

⁵³ ZAFORTEZA: *La ciudad* ..., III, 76-78

⁵⁴ SOTO: "Mesquites urbanes ..." , 113-135.

⁵⁵ ZAFORTEZA: *La ciudad* ..., III, 77. Tot parlant de la desapareguda Illeta de la font de Sant Cristòfol de la Ferreria, l'autor apunta que a 1742 encara s'hi trobava *emplazada en dicha manzana, entre una cloaca y una acequia conductora de aguas, tener dentro de sí un depósito de repartición de este liquido y ser el terreno desnivelado.*

6° Idus decembris	[74]	Arnaldo Ferrer de Gomtaril	Operatorium	In carrerio Fabrerie
Idus Januarii	[88]	Petro Struz	Operatorium	In carrerio Fabrerie
17 Kalendas Februarii	[92]	Johanni Box	Operatorium	In Fabreria
16 Kalendas Februarii	[95]	Raymundo de Costoga	Operatorium	In Fabreria
Nono alendas Februari	[100]	Garcie Ferrario	Operatorium	In Fabreria
Tertio Kalendas Marcii	[121]	Guillermo de Bisalduno	Operatorium	In Ferreria
Kalendas marii	[125]	Guillermo Beseldoni	Operatorium	In Fabreria
Preidie Nonas Julii	[230]	Johanni de Perpignano	Operatorium	In Fabreria

Una de les primeres concessions que es detecten en el carrer de la Ferreria és la feta a B. de Yspania, de Barcelona, d'un obrador *in carrerio fabrerie* [69]. Aquesta concessió no té cap punt de contacte que per ara es pugui relacionar amb el *Magister Johannis*, emperò té l'avantatge de poder presentar tal com devia ser la part occidental d'aquest carrer. La donació esmenta fites clares. Limitava a l'orient amb un altre obrador de Nunyo Sanç, al sud amb l'honor del Comte d'Empúries i al nord i ponent amb un carrer.

Emperò, analitzant els altres confrontants, es troba que es realitza una altra donació *in fabreria* que permet relacionar-la amb l'anterior. Es tracta d'un obrador donat a Guillermo Beseldoni i la seva esposa. El problema rau en què en aquest cas no hi ha les orientacions i és un dels pocs casos en què no se segueix l'ordre de lectura habitual. Amb tot, la situació d'un carrer al nord i de l'honor del Comte d'Empúries al sud, pot donar una lectura prou probable: a l'est amb, l'obrador de Ramon de Costoga; al sud, amb l'honor del Comte d'Empúries; a l'oest, amb l'obrador de Bernardi de Yspania i al nord amb el carrer [125].

De Ramon de Costoga se sap que, juntament amb la seva esposa Elvira, se li donà un obrador *in fabreria*. Com en el cas anterior, la lectura dels confrontants no és l'habitual, però es poden reconstruir. Limitaria a l'est amb un obrador de Nunyo Sanç; al sud, amb honor del Comte d'Empúries; a l'oest, amb un altre obrador del comte que, per força havia de ser el de Guillermo Beseldoni i, pel nord, amb un carrer. A més a més, se'ls donà unes cases de difícil localització, però que segurament eren a la Vila d'avall, ja que confrontaven amb propietats del bisbe de Barcelona [45].

El que es despren, en conseqüència, és una sèrie de conclusions. En primer lloc, l'obrador de B. de Yspania devia estar situat a la banda de ponent, tota vegada que té com a confrontant el carrer de la Ferreria al nord i un altre carrer a l'oest. D'altra banda, i aquest fet és detecta en altres sèries, al comte del Rosselló li tocaren els obradors de la part nord de l'illeta; mentres, al comte d'Empúries, li correspongueren els de la banda sud. Un cas semblant, encara que més reduït, es té amb l'obrador donat a Guillem Francet *in carrerio Fabrerie* [73]. En aquest cas, era el bisbe de Girona qui tenia el carrer en el sud, però es devia trobar en un indret molt proper a la sèrie anterior, ja que pel nord limitava amb un carrer que per força havia de ser el de la Ferreria (Fig. 12).

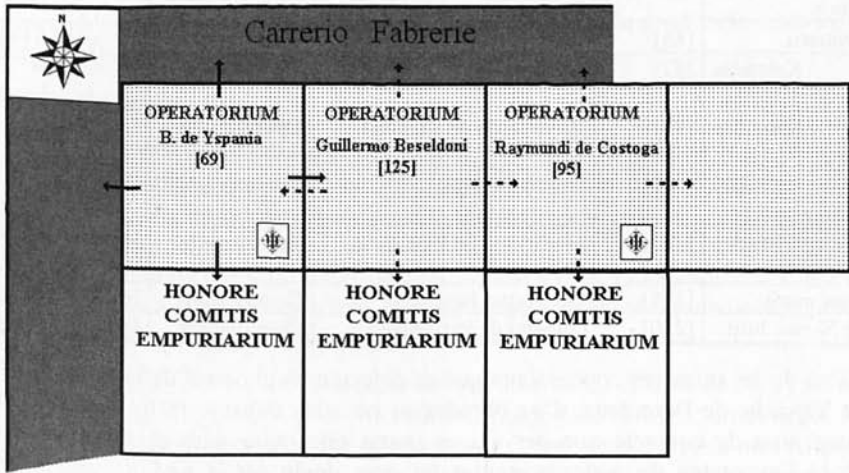

Figura 13: Carrer de la Farreria. L'obrador de B. de Yspania

Al costat contrari d'aquesta sèrie de donacions hi devia haver la que encapçalà Arnau Ferrer de Gomtaril [74]. Se li lliurà un obrador *in carrerio Fabrerie*. Limitava, per l'est, amb un obrador de Nunyo Sanç; pel sud, amb l'honor del comte d'Empúries; a l'oest, amb un altre obrador del compte i, al nord, amb un carrer. Es té la sort de què es pot documentar aquest obrador com a confrontant al que es donà a Petro Struz *in carrerio Fabrerie* [88]. Limitava per l'est amb un carrer; pel sud, amb honor del comte d'Empúries; per l'oest, amb l'obrador d'Arnau Ferrer *quod tenet per nos* i, pel nord, amb via pública.

En conseqüència, tot indica que es tractaria d'un conjunt a l'est de l'anterior. En el plànol de P. d'A. Peña de 1869, l'illeta de Cort es trobava conformada per cinc solars. Per tant, podria ser molt possible que l'obrador de Nunyo Sanç que apareix a l'est de la donació feta a Ramon de Costoga fos el d'Arnau Ferrer. L'únic emperò és que aquesta illeta sols apareix amb uns únics sis solars longitudinals. Emperò no seria d'estranyar que, amb el decurs del temps, dos solars d'obradors s'haguessin unificat per fer-ne un de cases.

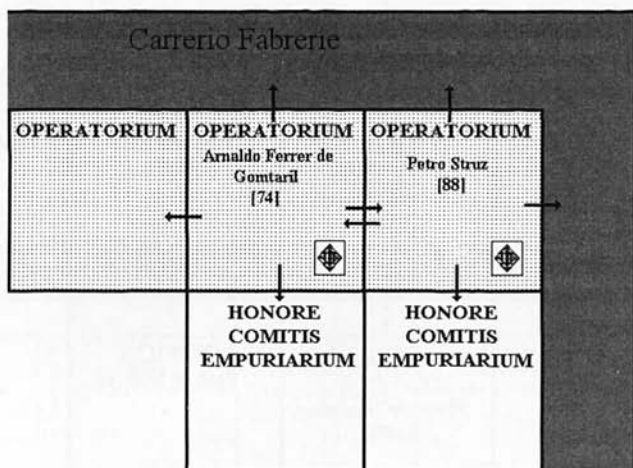

Fig. 14: Carrer de la Ferreria. Obrador d'Arnau Ferrer

Altres donacions fetes en el mateix indret són més difícils de localitzar bé per dificultats d'identificació, bé per manca de confrontants clars. Així es té el cas de l'obrador lliurat a Joan Box [92], del de Garcia *ferrario* [100], del de Guillermo de Bisalduno [100] i del de Johanni de Perpignano [230]. Tots ells es trobaven més o manco en el mateix indret, *in Fabreria*, i tenien com a límits gairebé segurs el carrer de la Ferreria pel nord i l'honor del comte d'Empúries pel sud.

Una de les donacions que permet relacionar les cases del *Magister Johannis* amb la Ferreria és la feta a Bn. de la Broza i B. Capter [105]. Se'ls concedí un obrador situat davant la sèquia i confrontava amb el de Martí Elies i les cases de Joan de Verí. Malauradament, aquesta concessió no explicita la orientació, però sí que ho fa la donació a Martí Elies [82]. De fet, aquest darrer obrador és molt important per diversos motius. En primer lloc, perquè és una de les poques vegades en les que es cita explícitament el llinatge de la dona -Berengària de Sa Redorta - i, en segon lloc, perquè la donació es feia *juxta mesquidam*. Confrontava per tres parts en propietats del comte del Rosselló i, pel nord, amb un carrer.

És precisament aquesta mesquita de la Ferreria i els confrontants esmentats que permeten deduir la zona sud d'aquest mòdul urbà. La clau és la donació feta a Ferrario Dominico *infantis* [347]. Se li concedia la meitat d'una mesquita situada *in vico zabaterie et ferrerie*, que es trobava *infra operatorium Berardi de Brossa*. Els altres confrontants eren les cases de Pere de Segarra i l'obrador de Pere, pintor. Per desgràcia, no s'han pogut documentar. Finalment, confrontava amb *vieronum quo itur infra ferreriam et dictam donationem*.

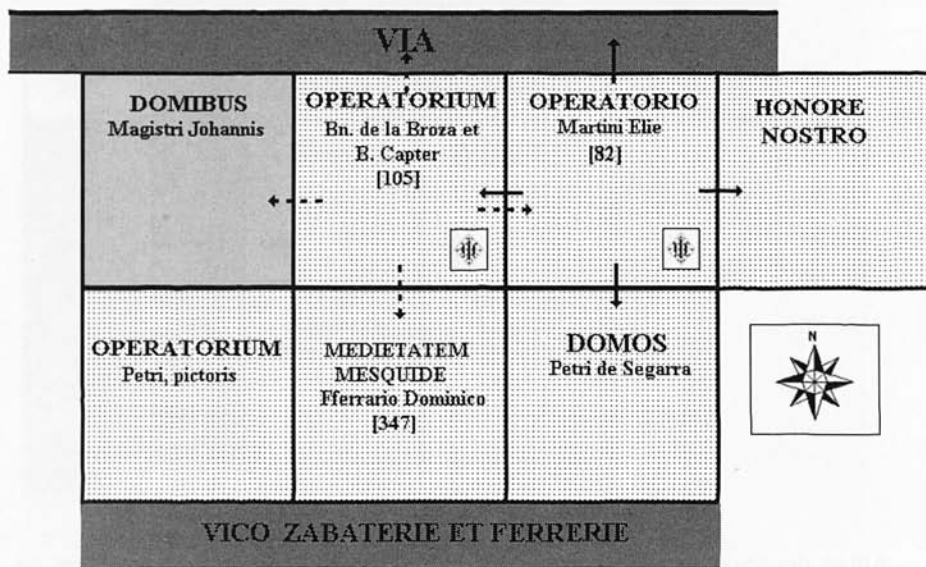

Fig. 15: La Ferreria. L'obrador de Martí Elies

Indubtablement, aquest espai ja no es correspon exactament als mòduls anteriors. El fet de què el carrer que es citi a la donació de Ferrario Dominico sigui el carrer de la Sabateria i Ferreria⁵⁶ inclina a pensar que l'indret estaria més proper al carrer de Sant Bartomeu i per tant allunyat de la plaça de Santa Eulàlia. Les cases de *Magister Johannis* que hi apareixen no devien ser les majors.

No seria extraordinari que aquest conjunt (Fig. 14) es trobàs a l'illeta situada al nord de l'anterior, de tal manera que donaria a la plaça que, amb el temps, es convertí amb peixeteria. De fet, a les propietats situades en el carrer de Calderers, desaparegut quan s'obrí el carrer de Colom, se les qualificava encara en el segle XVII com a situades a la Ferreria.⁵⁷

Existeix, finalment, una altra donació que permet relacionar el *Magister Johannis* amb aquest espai. Es tracta de la que va fer el batle i procurador de Nunyo Sanç Ferrer d'Olzet a 1239 a *Petro de Ezaronda de quoddam operatorium in sabateria* [367]. Afrontava amb un obrador de B. Duran, amb un carrer i de dues parts amb el *tenedone Magistre Johannis*. Per desgràcia no es pot seguir aquesta donació.

Juxta ortum Magistri Johannis

De tot el conjunt de donacions urbanes, crida l'atenció que el primer esment en què apareix el *Magister Johannis* en el Capbreu de Nunyo Sanç sigui pel seu hort, situat a la Vila d'Avall, *ultra riuum*. Aquest hort figura com a confrontant a la donació feta a Thome de Donato, de Gènova, [4] el *quarto nonas augusti* de 1232. Es tractava d'unes cases

⁵⁶ ZAFORTEZA: *La Ciudad* ..., V, 139-146.

⁵⁷ ZAFORTEZA: *La Ciudad* ..., II, 266-267.

situades *juxta ortum Magistri Johannis* que confrontaven amb les cases de Maria Tavernera⁵⁸ per l'est; amb un carrer pel sud; amb l'hort del bisbe de Barcelona per l'oest i amb cases d'aquest bisbe pel nord.

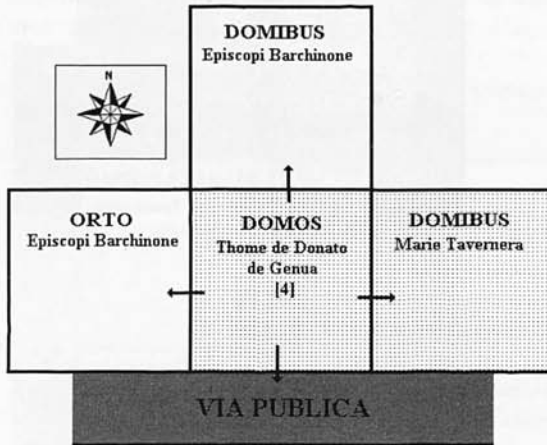

Fig. 16: Les cases de Thome de Donato de Genua

Per desgràcia, no s'ha pogut documentar altre cop Thome de Donato a la font. La donació a aquest genovès, situat –segons sembla– prop de les drassanes no pot sorprendre, ja que va ser un indret on hi passaren a residir diversos italians. Així, a *Johanni Anero geneuense* se li donaren dues cases contínues *ultra rivum* [111]; a un *Johanni genuensi* se li donaren unes cases *juxta ripariam* [127], ... D'altra part, una anotació final a la concessió a Thome Donato és ben demostrativa de les possibles conseqüències de la conquesta feudal: *Fuit reparatum*.

Maria, tavernera, es molt difícil d'identificar, ja que hi ha moltes dones d'aquest nom i *tavernera* sembla més referir-se a la professió que no a un llinatge. Se sap que tenia un hort que apareix com a confrontant d'un *casalàs* donat a *Berengario de Pulcro Vicino* [336]. D'altra banda a *Guillermo Tavernario* i la seva esposa Maria se li donà una *domos cum operatois et cum porticus eiusdem* [380].

Existeixen altres mencions a aquest hort, però no permeten la seva localització exacta. El sext de les idus de maig de 1233 s'establí a *Pontio Ynardo* unes cases amb dos hortalts contigus, *ultra riuum* [160]. Confrontaven amb dos carrers, l'hort del *Magister Johannis* i amb propietat de Nunyo Sanç. De fet, aquest Ponç Inard, apareix citat com a confrontant d'un altre establiment. A Arnau Trompador, a més d'unques cases situades *ultra*

⁵⁸ Tot i que podia semblar excepcional, no ho són tant les donacions fetes a dones per part de Nunyo Sanç. L'hort de Maria Tavernera apareix com a confrontant en la donació feta a Berengario de Pulcro Vicino [336]. D'altra part apareix una donació feta a Guillem Taverner i la seva esposa Maria d'Horta [380] de la qual no es pot saber si hi havia relacions amb l'anterior.

Riuum, se li donà un *casalacium ultra Riuum juxta ortum Magistri Johannis* [252]. Tenien com a límits un carrer, la tenença de Ponç Inard i l'hort del *Magistri Johannis*.

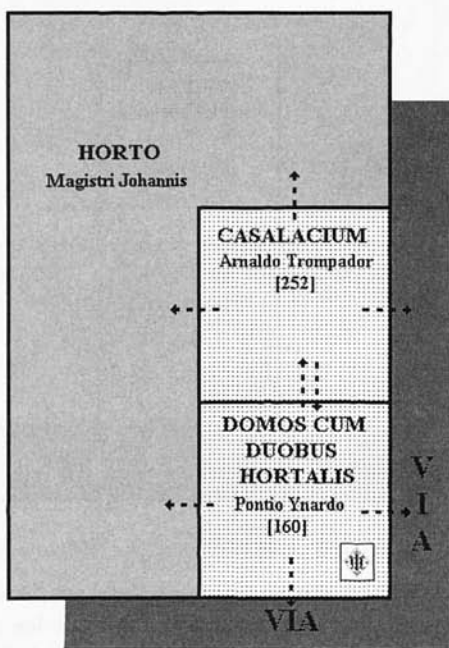

Fig. 17: L'establiment d'Arnau Trompador i Ponç Inard

El panorama d'aquest indret es completa amb l'establiment fet el 1235 a Ponç Calard i la seva esposa Bartomeua d'un obrador [326]. Els confrontants són complexos i presenten algunes dificultats. Limitava amb *via que est infra Hugolini*, amb l'hort del *Magister Johannis*, amb el *tenedone* de Joan Traver i ser Ogolí i de quarta *in via que transit juxta Riariam*. De fet, aquest Hugolí ha de ser el mateix *Hugolí pizà*, al qual se li donà una propietat indeterminada el mateix dia i que confrontava amb l'hort del *Magister Johannis*, el pati de Joan Traver, la Riera i un altre pati de Ponç Calard [327]. Per altra part, a Ponç Calard ja se li havien establert unes cases *ultra riuum* [163] que confrontaven amb un carrer i de tres parts amb honor de Nunyo Sanç. Possiblement fos el mateix al qual se li concediren també unes cases en el mateix indret amb el nom de *Poncio Escalard* [253]. El fet significatiu és que a *Bhartolomeue de Coquolibero* se la qualifica no d'esposa, sinó d'*amasiè*.⁵⁹ Aquestes cases confrontaven amb les de Joan Anero, les de Martí de Tortosa, un carrer i amb honor de Nunyo Sanç.

⁵⁹ Considerar el terme *amasiè* com a concubina és una simplificació d'un panorama molt més complex. A més a més, l'ordre cronològic en aquest cas pot ser important. El *sexto nonas augusti* de 1233 se la qualifica de *amasei tue*. D'aquesta manera podria ser que haguessin signat el contracte d'esponsalícis ja que dos anys més tard, el *tertio nonas aprilis* de 1235, apareix com a *uxori vestre*; el matrimoni s'havia realitzat.

El pati que s'establí a Joan Traver era, segurament, la *placiam coram domibus tuis* [283] que limitava amb les seves cases, amb honor del bisbe de Barcelona, un carrer i *in Riaria*. A més se li havien concedit unes cases *ultra riuum* [79]. Confrontaven amb una plaça *que est ante domos*, un carrer, per dues parts amb honor de Nunyo Sanç i, finalment, amb honor del bisbe de Barcelona.⁶⁰ D'alguna manera, es pot situar aquest conjunt a la Vila d'Avall, tota vegada que un altre establiment que forma part d'aquest bloc la situa *in portione domini nunonis, in costa super pontem superiorem* [325]. Indubtablement, la manca d'orientacions clares provoca que la distribució de les propietats sigui completament hipotètica

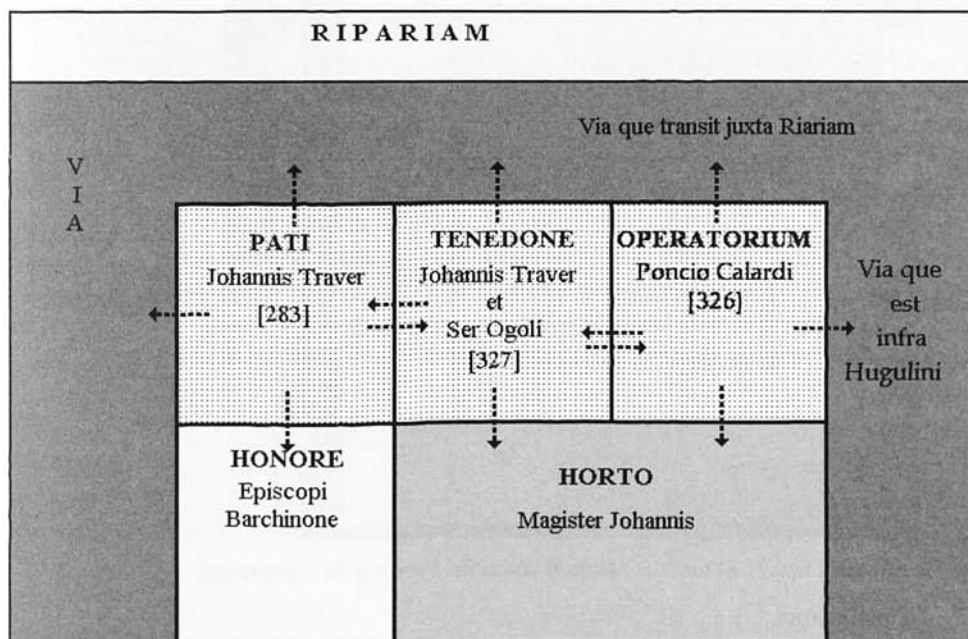

Fig. 18: L'Hort de Magister Johannes

En conclusió, es pot situar l'hort del *Magister Johannes* de la Vila d'Avall al conjunt d'illetes que limitava amb el pont Sobirà i la Riera, al nord de l'establiment fet a Arnau Trompador i Ponç Inard (Fig. 17). D'alguna manera, es confirma quelcom que s'intueix en altres donacions localitzades *ultra rivuum*. Les illetes situades a la part de La Riera, o al manco els solars d'aquest indret, correspongueren a Nunyo Sanç el qual ràpidament promogué la seva urbanització. En canvi, els que es trobaven més a l'interior foren del bisbe de Barcelona.

⁶⁰ En el marge, i de la mateixa lletra, hi ha escrit Bn. de Garriga.

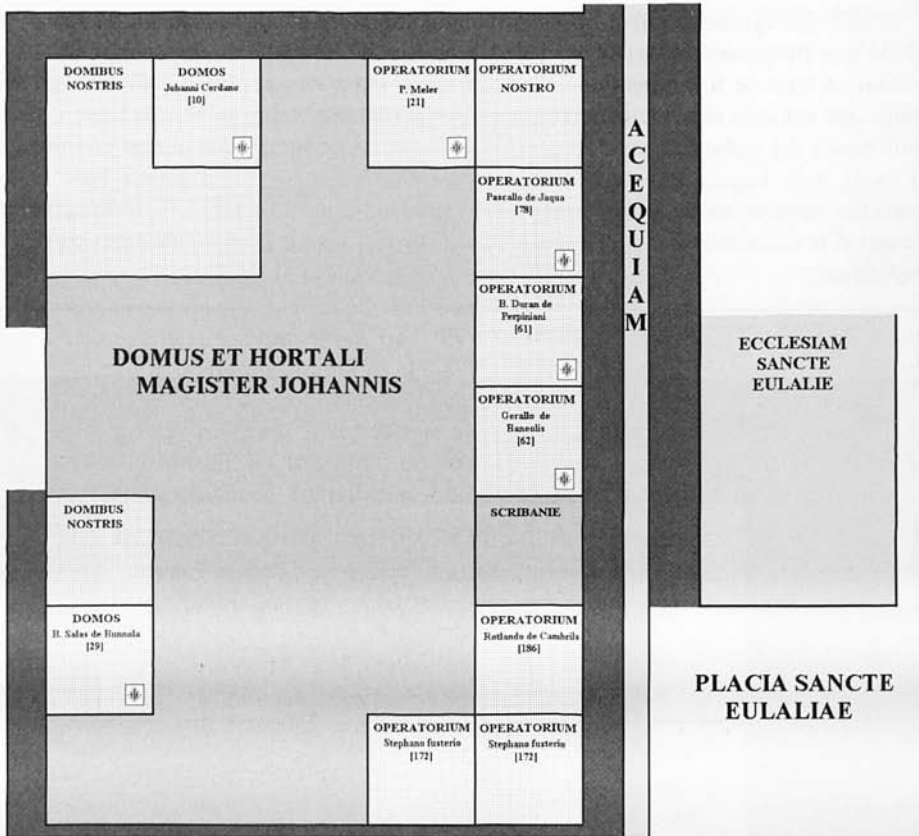

Fig. 19: Les cases majors i l'hort del Magister Johannes. Proposta de reconstrucció

Conclusions

A partir de l'anàlisi realitzada, sembla confirmar-se la vàlua del Capbreu de Nunyo Sanç com a font per a l'estudi de la transformació d'un espai urbà andalusí en un de feudal. De totes maneres i a més d'uns plantejaments purament urbanístics, també serveix per demostrar la grans transcendència d'un personatge capital dins el procés de colonització de Mallorca: *Magister Johannes*. Així mateix, també evidencia com el comte del Rosselló, Nunyo Sanç, desenvolupà una tasca minuciosa pel que fa a la gestió de la seva porció urbana i no sols a la Part Forana.

El que es desprèn de la documentació és que, a Madina Mayúrqa, davant la murada de l'Almudaina (reforçada amb barbacana i vall) hi havia importants espais buits que els feudals qualificaren de places i que ràpidament privatitzaren. En línies generals, els actuals espais coneguts com plaça de Santa Eulàlia, carrer de la Cadena i plaça de Cort formaven un sol conjunt. Va ser el procés de repartiment als nous pobladors el que provocà la disminució de l'espai públic i la segmentació de les diverses places.

Un element capital d'aquest indret era l'església de Santa Eulàlia, existent ja a 1232. La fàbrica del moment, a tall d'hipòtesi, es pot considerar que era sensiblement menor que l'actual, si bé amb la mateixa orientació. És suposable que es tractava d'un edifici preexistent de certa envergadura, que va ser consagrat de manera ràpida.

Pel que fa a les cases i hort del *Magister Johannis*, se sap que integraven la major part d'una illeta que, per l'est, tenia el Carrer de Santa Eulàlia. Aquesta part estaria integrada fonamentalment per obradors que es concediren a diverses persones, a no ser un d'ells que es reservà com a cúria senyorial.

Segurament, la façana principal d'aquestes cases seria la que donava de front a l'Almudaina, on també hi hauria l'estable. Tot la part central l'ocuparia l'hort. D'altra banda, no existirien els carrers dels Fideus ni el de Blanquers fins a Santa Eulàlia, que ja apareixen en els plànols antics, de tal manera que la illeta de les cases del *Magister Johannis* es perllongaria fins el que ara és la plaça de Cort i l'antic carrer de la Ferreria d'Amunt.

Aquest panorama permet deduir l'origen i moment en què es realitzà un curiosa trama urbana que sempre ha cridat l'atenció d'arqueòlegs i urbanistes. És la petita retícula d'aspecte hipodàmic que formen els carrers Fideus i Blanquers. Aquests no existien a 1232 i s'ha de suposar que s'obriren després de la mort del *Magister Johannis*. No és desbarrat plantejar-se si es tractà d'una de les intervencions urbanes planificades per Jaume II a partir de 1300, en un procés de transformació de la ciutat paral·lel al de la reordenació de la Part Forana.

RESUM

El que es presenta aquí és un intent de reconstrucció tipològica d'un espai urbà en els primers anys de la colonització feudal de Ciutat de Mallorca. A partir del *Capbreu de Nunyo Sanç*, publicat fa temps, s'analitzen diversos establiments per tal d'esbrinar si és possible una anàlisi de les propietats que es repartiren en una porció urbana de *Madina Mayürqa*.

ABSTRACT

One presents an attempt of typological reconstruction of an urban space during the first years of *Ciutat's* feudal settling of Majorca. From the *Capbreu de Nunyo Sanç*, published already time ago, diverse grants are analyzed to deduce if it is possible to realize an analysis of the urban properties that were distributed in a portion of *Madina Mayürqa*.